

Απόστολος Λ. Πιερρής

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

22 Ιανουαρίου 2014

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Με την κατάρρευση του Συστήματος Ισχύος της Εποχής του Χαλκού στο τέλος της δεύτερης χιλιετίας π.Χ., αρχίζει μια Νέα Φάση στην ανθρώπινη ιστορία. Οι εξελίξεις της νέας Περιόδου αυτής του Σιδήρου και του Φωτός κατέληξαν στη γεωπολιτική ενότητα του Κόσμου του Πολιτισμού, υπό την πνευματική σφραγίδα του Ελληνισμού και τη διοικητική ρώμη της Ρώμης. Ταυτόχρονα με τη συγκρότηση της ενιαίας Αυτοκρατορίας (27 π.Χ. ο Οκταβιανός ονομάζεται Augustus και αυτοκρατορικάς διέπει τη διοίκηση), η πνοή του Κλασσικού έχει διαδράμει τη φάση της εγκόσμιας Τελεολογίας και εισέλθει σε αυτήν του αναχωρητικού Λυτρωτισμού. Και οι δυο φάσεις συναποτελούν αναπόσπαστες όψεις της Ελληνικής ολοκληρίας, όπως η Απολλώνεια λατρεία και ο Διονυσιακός Ορφισμός. Η πρώτη ροπή σημαίνει τη μετάβαση από το Είναι στη φαινομένη Μορφή, από το αχαρακτήριστο Απόλυτο στη Μορφή του Φαινομένου, στο Πέρασ που συνιστά το Ον. Αποτελεί τη Φάση του Περατουμένου, συνεπώς και του Κεχωρισμένου. Αντιθέτως ο Λυτρωτισμός εκφράζει την ανάστροφη πορεία από τη Μορφή στο Απόλυτο, από τον Κόσμο των Φαινομένων στο καθ' εαυτό Είναι. Με τον Λυτρωτισμό ο άνθρωπος επιζητεί τον ησυχασμό στο Απόλυτο Είναι αντί του ακάθεκτου αγώνα αριστείας, του αυτοδικαίωτου τέλους της Μορφής εν πέρατι. Τελειότητα θα πει ισχυρή οντολογική κατάφαση της ιδιαιτερότητας, άκρα ένταση στην περάτωση μορφής συγκεκριμένης

ουσίας. Λύτρωση αντιθέτως προϋποθέτει ενιαία απόλυτη αλήθεια, χωρίς ειδικό κάλλος ωρισμένης φανέρωσης.

Η γεωπολιτική ενοποίηση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας συμπίπτει αναγκαία με τον Συγκριτισμό των θρησκευτικών μορφών προς αναρπασμό από την μορφή στο Απόλυτο. Ο γεωπολιτικός Οικουμενισμός συνοδεύτηκε από τον πολιτισμικό και θρησκευτικό Οικουμενισμό. Η Ρώμη πραγμάτωσε δια της ισχύος τη γεωπολιτική ενοποίηση της οικουμένης. Ο Ελληνισμός αποτέλεσε την πολιτισμική ολοκλήρωσή της. Στη θρησκευτικότητα η σύγκραση κατευθύνθηκε προς την ταύτιση της διπολικότητας Απόλλωνος - Διονύσου, που στον Ελληνισμό αντικατέστησε την πάγκοινη Λατρεία της Γονιμότητας και τον Νόμο της Περιοδικότητας. Ο θρησκευτικός Συγκριτισμός της Παγκοσμιοποίησης κατέληξε κυρίως σε δυο πανίσχυρα σύμβολα που συνεπλάκησαν προς απαρτισμό της έκφρασης του απόλυτου βιώματος της λύτρωσης: τον Ήλιο και τον Χριστό. Επικράτησε ο δεύτερος ως ανθρωπομορφικός, κατά το γνήσιο Ελληνικό Πνεύμα, το οποίο ούτε τα Ηλιακά Χαρακτηριστικά του Απόλλωνα δεν ετόνισε.

Ο Ήλιος εξέφραζε πάντα τη φωτεινή αιτία των νόμων του σκότους, την ουράνια αρχή της χθόνιας γονιμότητας, το σταθερό σημείο της χρονικής περιοδικότητας. Σε αυτόν συνέπιπταν συμβολικώς Απόλλων και Διόνυσος. Αλλά ηττήθη στον αγώνα με τον Χριστό επί Ελληνικού πεδίου, για τον ίδιο ουσιωδώς λόγο για τον οποίο ο συμβολικός Φαλλός του Δωρικού Συνοχέα και Αμύντορα και Οδηγού, πηγή αιώνια της χρονικής φωτοχυσίας στον Ελληνισμό, επ-εφάνη ως Πρωθήβης Πάγκαλλος μάλλον παρά σαν Ανίκητος Ήλιος. Η διπολικότητα Απόλλωνος-Διονύσου, συναιρούμενη σε ενότητα, θεμελίωσε τη λατρεία του Χριστού ως αιώνιου φώς, εν χρόνω πάσχοντος τα πάθη της ύπαρξης. Ο Διαμελισμός του Διονύσου μεταλλάχθηκε αμεταβλήτως σε Σταύρωση του Υιού του Θεού. Η επικράτηση του καθ' όλα Ελληνικού Χριστιανισμού δεν

ήταν έργο πολιτικοστρατιωτικού βιασμού ούτε ξενισμού του αλλοτρίου. Ήταν αναγκαία έκφραση του Ελληνικού βιώματος στην οικεία φάση του Λυτρωτισμού. Το δόγμα της Ορθοδοξίας περιεστράφη ως περί υποστατικών άξονα πέριξ του Χριστολογικού προβλήματος. Συνωδά παρηκολούθει και η Ελληνική Πνευματολογία. Ο Ευσέβιος ορθώς συνδέει χρονικά στο αιώνιο Σχέδιο του Θεού τη Σάρκωση του Θεού Λόγου με την αποκατάσταση του Ρωμαϊκού Imperium.

Η Ρώμη εξέπεσε από Αιώνια Πόλις τον 5ο αιώνα μ.Χ. Ασυνέχεια χασματώδης διέκοψε τον ιστορικό ειρμό μεταξύ παλαιάς Ρώμης ως οικουμενικής Αυτοκρατορίας, και της νέας Ρώμης ορεγομένης τα πνευματικά και κοσμικά πρωτεία στα εκβαρβαρωμένα Δυτικά μέρη του πρότερου ενιαίου Imperium.

***

[Η Ρώμη έπεσε, καταληφθείσα από τον Αλάριχο, ηγεμόνα των Δυτικών Φράγκων, το 410 μ.Χ. Η Πόλη, που η ουσία της συνίστατο στην πολιτικοστρατιωτική Δύναμη, έπαυσε τότε να είναι αιώνια. Η Δύναμή της ήταν εν χρόνω, και ο χρόνος της έληξε τότε. Αιώνια είναι η Αρχή και Εξουσία του Πνεύματος, και μόνη αληθώς αιωνία πόλη είναι η Αθήνα.

Η πτώση επαναλήφθηκε, προς διακωμώδηση, το 455, με κατακτητή τώρα τον Gaiseric, αρχηγό των Βανδάλων. Για 14 ημέρες, οι Βάνδαλοι εβανδάλισαν δημόσιες και ιδιωτικές ουσίες και περιουσίες, μετά δε, όταν δεν είχαν τί άλλο να κάνουν, επέστρεψαν στην Αφρική, κομίζοντας και χιλιάδες αιχμαλώτους για λύτρα, μεταξύ των οποίων και την Αυτοκράτειρα Ευδοξία με τις δυο θυγατέρες της. Αυτοκράτωρ ανακηρύχθη ο Marcus Maecilius Flavius Eparchius Avito από τους Γότθους στην Tolossa. Επισκέφθηκε την έδρα της «Αυτοκρατορίας» το τέλος του χρόνου, συνάντησε έντονη αντίδραση από πάντες, και έφυγε εκδιωκόμενος λίγους μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο του 456 μ.Χ.

Συνελήφθη και εκθρονίστηκε, αλλά γλίτωσε τη ζωή του εκλεγόμενος επίσκοπος στην πόλη της ταπείνωσής του, την Placentia. Μετά από ένα *interregnum* αμηχανίας, ο Αυτοκράτωρ της Ανατολής Λέων στην Κωνσταντινούπολη όρισε τον Julius Valerianus Majorianus Αυτοκράτορα της Δύσης στη Ρώμη την άνοιξη του 457. Ο Νέος Αυτοκράτωρ προσπάθησε να «διατηρήσει την κατάσταση του Ρωμαϊκού κόσμου» (*Romanis orbis statum... propitia divinitate servemus, Novella 1 Majorianus*). Απέτυχε οικτρά στην επιχείρηση εναντίον των Βανδάλων της Αφρικής (460). Συνεπεία τούτου συνελήφθη, εγγυμνώθη της Βασιλικής Πορφύρας και αποκεφαλίστηκε (461). Νέο *interregnum* και ένα ανδρείκελο αυτοκρατορικοποιήθηκε, ο Libius Severus, ο οποίος απεβίωσε (ίσως δηλητηριάστηκε από τον ισχυρό άνδρα που τον ανέδειξε, τον Σουαβό Ricimer) το 465. Πάλι *interregnum*. Το 467 ο Λέων ανέδειξε Αυτοκράτορα στη Ρώμη τον Ανθέμιο. Το πραγματικό αντίτιμο της αποδοχής του Ανθεμίου από τους Βαρβάρους της Δύσεως ήταν η οργάνωση μείζονος στρατιωτικής εκστρατείας κατά των Βανδάλων της Αφρικής με έδρα την Καρχηδόνα. Η κολοσσιαία επιχείρηση (468) απέτυχε οικτρά μάλλον λόγω στρατιωτικής ανεπάρκειας του αρχιστράτηγου Βασιλίσκου. Η μοίρα του Ανθεμίου σφραγίστηκε. Ήταν επιπλέον Έλληνας, μελετητής της φιλοσοφίας και θεουργίας, κρυπτοπαγανιστής, δίκαιος κριτής και τίμιος διοικητής – ακατάλληλος να επιβληθεί σε υπόδουλους Λατίνους και Βαρβαρικούς επικυριάρχους, ομοίως. Ο Ricimer απέσκωψε τον Ανθέμιο ως Graeculum. Έχρισε τον Ολάβριο αυτοκράτορα (472) στο Μιλάνο και εκινήθη κατά της Ρώμης. Πάλι η Ρώμη έπεσε, ο Ανθέμιος αποκεφαλίστηκε. Αλλά ο ισχυρός Ricimer, πραγματικός κυβερνήτης της Ιταλίας για δεκαετίες, πέθανε έξι εβδομάδες αργότερα, και ο Ολύβριος δυο μήνες μετά.

Τον άλλο χρόνο (473) ο Γλυκέριος έγινε αυτοκράτωρ, από έναν άλλο Βάρβαρο ισχυρό άνδρα, τον Βουργουνδό Gundobad. Αλλά ο Λέων

όρισε τον Julius Nepos, και τον επέβαλε (474). Ο Γλυκέριος εκθρονίστηκε και εκλέχτηκε Επίσκοπος. Ο Julius όμως διώχτηκε από τη Ρώμη, κατέφυγε στη Ravenna και μετά στην Ιλλυρία, όπου διέμεινε ως «νόμιμος» Αυτοκράτωρ μέχρι το 480, οπότε πέθανε εν εξορία. Άλλος ισχυρός ανήρ στην Ιταλία, ο Ορέστης, πρώην Γραμματεύς του Ατίλα, προώθησε (475) τον υιό του στον αυτοκρατορικό θρόνο, τον νεαρό Romulus, επονομασθέντα υποτιμητικά Augustulus. Ανταρσία Βαρβαρικών στρατευμάτων (ΑνατολικοΓερμανοί, Έρουλοι, Ρούγιοι, Σκίριοι) κατά του Ορέστη, επειδή δεν ικανοποίησε το αίτημά τους για διανομή τεράστιων εκτάσεων γης, κατέληξε στον φόνο αυτού και τον εκθρονισμό του Romulus. Ο νέος βάρβαρος ηγέτης Odoacar χάρισε τη ζωή στον τελευταίο αυτοκράτορα της Ρώμης λόγω της νεότητας και του κάλλους του. Αρμοζόντως λοιπόν με τον Romulus κλείνει ο αρχαίος Κόσμος στη Δύση.

Ο Odoacar ανακηρύχθηκε βασιλεύς, Rex Erulorum. Ο Αυτοκράτωρ της Κωνσταντινούπολης Ζήνων ο Ίσαυρος, έχοντας μείζονα προβλήματα με τον θρόνο του στην Ανατολή, επεσφράγισε τη νόθο κατάσταση, κάνοντας τον βασιλέα Odoacar, Πατρικίο της Αυτοκρατορίας. Η μαζική εγκατάσταση Βαρβαρικών φύλων στην Ιταλία δεν είναι πλέον απλώς γεγονός, αλλά και γίνεται με την έγκριση και νομιμοποίηση του Αυτοκράτορος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ο οποίος υπό τον διάτρητο νομικό τίτλο του «Πατρικίου» αναγνωρίζει την εμπράγματο εξουσία Γερμανού βασιλέως στην Ιταλία. Την ίδια αναγνώριση προϋπέθετε και η συνήθης χρησιμοποίηση βαρβάρου κατά βαρβάρου, από την Αυλή της Κωνσταντινούπολης. Ο Ζήνων εν συνεχεία συνήψε συμφωνία με τον Theoderic υπό τους αυτούς όρους, αρχηγό των Οστρογόθων, προς αντικατάσταση του Odoacar. Μόνο που ο ισχυρός Theoderic επιτυχών στον σκοπό του εμπέδωσε μόνιμη κατάσταση ανεξαρτησίας των Ιταλικών χωρών (489-493).]

Το Imperium στη Ρώμη το διάστημα 410-476 μ.Χ. θεατρίζει την αδυναμία της Αυτοκρατορικής κυριαρχίας στη Δύση. Η αρχική Ρώμη έπεσε τον 5^ο αιώνα μ.Χ. Ασυνέχεια τέμνει χασματώδως την καινούρια Ρώμη στο εξής από την παλαιά και από την Αυτοκρατορία, η οποία συνεχίζεται αδιάκοπα στην Κωνσταντινούπολη, παρά την απώλεια των Δυτικών μερών της.

Ακριβώς στα μέσα του 5^{ου} αιώνα, αποτεμνομένης της Ρώμης από τον εαυτό της και την Αυτοκρατορία, εκδηλώνεται η πρώτη θρησκευτικοπολιτισμική ρήξη Ελληνικής Ανατολής και Λατινικής, αλλά πλέον κυριαρχικά Τευτονικής, Δύσης. Το σκάνδαλο ανεφύη με αφορμή τις Χριστολογικές έριδες, το εστιακό σημείο όπου εκφράζεται θεολογικά το Ελληνικό βίωμα Λύτρωσης. Το 449 μ.Χ. συντελείται η Δεύτερη Σύνοδος της Εφέσου, συνέχεια της Πρώτης (431) όπου διατρανώθηκε η Κυρίλλειος ορθοδοξία. Δυο χρόνια μετά (451), και υπό άλλον Αυτοκρατορικό Κύριο, η Σύνοδος της Χαλκηδόνας ακυρώνει την προηγούμενη, την αποκαλεί «ληστρική», και οικονομεί τα πράγματα συμβιβαστικά υποκλινόμενη στην αυθεντία του Πάπα Λέοντος της Ρώμης. Γεωπολιτικά το γεγονός αυτό στοίχισε όλη τη Μέση Ανατολή στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, πνευματικά δε και βίαιες πολιτισμικές-θρησκευτικές αναταραχές που κράτησαν 4 αιώνες. Η Αυτοκρατορική πολιτική εξουσία αγωνίζεται να συντηρήσει την υλική θέση της στην Ιταλία, την οποία άλλωστε έχει ουσιαστικά απεμπολήσει, με πνευματική παραχώρηση η οποία αμαυρώνει την καθαρότητα και διαύγεια των Μορφών του Ελληνικού βιώματος, και αποδυναμώνει τη ρωμαλέα ισχύ του Ελληνισμού. Διότι ο Χριστιανισμός των Πατέρων είναι δημιουργημα του Ελληνισμού.

Το ίδιο διαπράττεται και εν σχέσει προς το Ισλάμ: η Εικονομαχία έχει ενεργό την πολιτική διάσταση. Η Αυτοκρατορική στρατηγική για μια

χιλιετία, από τον 5^ο μέχρι τον 15^ο αιώνα, δεν συνέλαβε, ως επί το πολύ, την πανίσχυρη ουσία του Ελληνισμού, και δεν εδραιώθηκε σε αυτήν. Η πολιτική εξουσία προσπάθησε να τιθασεύσει το Πνεύμα του Ελληνισμού ως όργανο πολιτικής αντί να πειθαρχήσει την πολιτική εις υπηρεσία του Πολιτισμικού Ελληνισμού. Συνέπεια της οικτρής αυτής ακατανοησίας είναι η μόνιμη αυξανόμενη αποτυχία στην υλική σφαίρα του Βυζαντινισμού. Έτσι εξηγείται κατά νουν και λόγον ο παράδοξος και παράλογος συνδυασμός της κατιούσας πολιτικοστρατιωτικής πορείας με την ανιούσα πολιτιστική στη Βυζαντινή ιστορία.

Ο Ελληνισμός, ακριβώς επειδή συνίσταται στο πνεύμα της φυσικής τελειότητας, χρειάζεται συνθήκες φυσικής ελευθερίας για την έγχρονο ανάπτυξη και μεγάλυνσή του. Δεν είναι βεβαίως τυχαίο ότι ο Χρυσός Αιών της Τελεολογικής του φάσης (5^{ος} π.Χ. στην Αθήνα) συνοδεύτηκε από άνευ προηγουμένου και επομένου απελευθέρωση της ανθρώπινης δραστηριότητας στο πολιτικό και οικονομικό πεδίο.

Στη φάση του Λυτρωτισμού, η διαμόρφωση του Χριστιανισμού έβαινε αρχικά ελεύθερα και ανεπηρέαστα από την πολιτική εξουσία. Η πρώτη σημαντική παρέμβαση του Καίσαρος στα του Θεού κατά το μέσον του 5^{ου} μ.Χ. αιώνας, προκλήθηκε από τη στρατηγική επιδίωξη δογματικού συμβιβασμού με τη Ρώμη προς διατήρηση της απωλεσθείσας πολιτικής κυριαρχίας επ' αυτής και επί των Δυτικών μερών της Αυτοκρατορίας. Η δεύτερη και μείζων απόπειρα πολιτικού επηρεασμού του Ελληνισμού έγινε επί Ιουστινιανού και αιτία είχε στρατηγικούς γεωπολιτικούς σχεδιασμούς. [Το κλείσιμο του Πανεπιστημίου της Αθήνας, της Πλατωνικής Ακαδημίας, η Στάσις του Νίκα και η κατάπνιξή της στο αίμα, η αναδρομική καταδίκη του Ωριγένη και οι βασιλικές αλχημείες στην θεολογία του Δόγματος, ο ψευδο-Ρωμαϊκός νομικισμός και η κατά των λογίων καταδρομή υπό το πρόσχημα της ειδωλολατρείας, είναι σημεία μιας και της αυτής αντιπνευματικής θέσεως κατά του Ελληνισμού].

Αποτέλεσμα αυτής της στρατηγικής ήταν αφενός μια προσωρινή βραχύβια ανάκτηση των Ιταλικών κτήσεων για την Αυτοκρατορία, αφετέρου δε μια βαθύτατη πολιτισμική κρίση που διήρκεσε μέχρι τον 9^ο αιώνα και αποτελεί τους Σκοτεινούς Αιώνες του Βυζαντίου.

Σ' αυτήν την περίοδο επιχειρήθηκε, και για αντίθετους λόγους πάλι όμως πολιτικής επιρροής αυτή τη φορά στα Μεσανατολικά μέρη της Αυτοκρατορίας, τα οποία η προηγούμενη πολιτική είχε αποξενώσει, η εξοικείωσή τους με την Εικονομαχία, η οποία συγχρόνως συνιστά τη Μεταρρύθμιση της Ορθοδοξίας. Η σπασμωδική αυτή στρατηγική υποταγής του πνεύματος στην πολιτική απέβαινε ατελέσφορος και αντιπαραγωγική σε όλα τα πεδία. Ούτε στην Ανατολή επέδρασε, ούτε τη Δύση συγκράτησε, ούτε Μεταρρύθμιση ήταν δυνατόν να ευοδωθεί στο χώρο του Ελληνισμού, ούτε καν εξαναγκάζοντας σε Αντιμεταρρύθμιση. Η αναστήλωση των Εικόνων εσήμαινε την πλήρη και ασυμβίβαστη ουσιαστική επάνοδο στην ελεύθερη ανάπτυξη του Ελληνισμού (ευρισκομένου χρονικά βεβαίως στην ετέρα φάση του), παρόλη την τυπική αποτροπιάσή του κατά το Συνοδικό της Ορθοδοξίας. Ή μάλλον, η τυπική καταδίκη του θρησκευτικού Ελληνισμού (που στην ουσία δεν εσήμαινε άλλο τίποτα παρά τη διαπίστωση του γεγονότος ότι ο Ελληνισμός δεν ευρίσκετο τότε στη φάση της κλασσικής Τελεολογίας αλλά στη συμπληρωματική του Λυτρωτισμού) εγένετο για να επιδοθεί ελεύθερα ο Ελληνισμός στη συνέχιση της διαμόρφωσης του Χριστιανισμού δια του κάλλους της τέχνης και της εμβάθυνσης του νου, χωρίς να επικρέμαται εναντίον του η κατηγορία της ειδωλολατρίας. Διότι ούτως ή άλλως, ο Εικονισμός εσήμαινε τη αναγκαία φανέρωση στο αισθητό φαινόμενο της πνευματικής αλήθειας, - απαρασάλευτο credo, για τον Ελληνισμό.

Για μια εξαιρετική χρονική περίοδο Ελληνισμός και Αυτοκρατορία συνήργησαν αποτολεσματικά. Είναι τότε, Χριστούγεννα του 800 μ.Χ., που η Χρίσση του Καρλομάγνου ως Αυτοκράτορα της Δύσης από τον Πάπα

(αρχή της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους) σηματοδοτεί τον πραγματολογικό ορισμό και διορισμό Γερμανικής Ευρώπης και ΕλληνοΒυζαντινής Ανατολής, στον οποίο η Ρώμη υποκλίνεται παρ' όλη την βοερή κλαγγή του Πριμάτου της Αποστολικής Καθέδρας του Πέτρου. Τότε ο Ελληνισμός συντονισμένα αποκρίνεται στην ιστορία με τριπλή ιαχή: η Βυζαντινή Αναγέννηση του Κλασσικού συνοδεύει την ισχυρή πολιτικοστρατιωτική χείρα της Μακεδονικής Δυναστείας και το πρώτο θρησκευτικό Σχίσμα Λατινικής Δύσης και Ελληνικής Ανατολής επί του λογίου Πατριάρχου, του Μεγάλου Φωτίου.

Και ιδού πώς συναρτώνται τα πράγματα κατά τον λόγο της ουσίας τους. Η πρόοδος του Αγίου Πνεύματος από τον Πατέρα και τον Υιόν εσήμαινε την υποστατική εξάρτηση του Πνεύματος από τον Υιό. Αλλά αυτή η εξάρτηση αν ίσχυε θα καταργούσε την ισοσθένεια και ισοτιμία μεταξύ των δυο πόλων του διπόλου που φανερώνει με την συμπληρωματικότητά του την κρυφιότητα του Είναι. Όπως η κρυφιότητα του Είναι φανερώνεται το πρώτον δια της διακρίσεως σε ύπαρξη (ότι είναι) και ον (τί είναι), σε *actus essendi* και *forma essendi*, σε δύναμη του είναι και προσδιορισμό του είναι, σε έρωτα και κάλλος – έτσι και ο αποκεκρυμμένος και απόκρυφος Πατήρ φανερώνεται δια της Δύναμης, του Υιού, και συζυγώς δια του αγίου, δηλαδή τελεστικού και τελεσιουργού, τελείου Πνεύματος της Αληθείας. Οι δυο πόλοι του πρώτιστου διπόλου της φανέρωσης είναι υποστατικώς ισοδύναμα συνεξευγμένα εναντία, απέναντι στη μυστική αρχή και αιτία και πηγή τους. Την οντολογία του Ελληνισμού καταργεί το Λατινικό *filioque*. Και γι' αυτό αγεφύρωτο είναι το χάσμα μεταξύ Δυτικού και Ανατολικού Χριστιανισμού, μέχρις ότου, αν ποτε, η Τευτονοποιηθείσα Δύση (Ρώμη και ΑντιΡώμη) επιστρέψει στην αρχική Ρωμαϊκή υπόκλιση της «Ρώμης» προ του Ελληνικού Πνεύματος.

Και έπεται συνέχεια. Η πρόοδος του Αγίου Πνεύματος και από τον Υίο συνεπάγεται ότι ο εκπρόσωπος του Χριστού επί Γης είναι αναγκαία και φορέας του Πνεύματος της Αγίας Αληθείας. Ο Επίσκοπος, ων εις τόπον και τύπον Χριστού έναντι του πληρώματος της εγκόσμιας Εκκλησίας, θα ορθοτομούσε εν τοιαύτη περιπτώσει αναγκαίως τον λόγο της αληθείας. Δηλαδή η αλήθεια θα είπτετο αναγκαίως από τον λόγο του. Ο λόγος του κεχρισμένου Επισκόπου θα έκρινε την αλήθεια και όχι αντιστρόφως η αλήθεια τον λόγο του. Το Δόγμα της Αληθείας θα ήταν αναγκαστικό παρεπόμενο της ορθής Εκκλησιολογίας, και όχι το αντίστροφο. Για τον Ελληνισμό αυτό είναι απαράδεκτη διαστρόφη της τάξης του Είναι. Σημαίνει ήδη την έμφαση στο Υποκείμενο απέναντι στο Είναι, που προδίδει τη Γερμανική κυριαρχία επί της Νέας Ρώμης. Το Filioque είναι η πρώτη αρχή του Υποκειμενισμού στη Δυτική Εκκλησία που εν καιρώ θα καταλήξει στον Προτεσταντισμό και την απόλυτη έμφαση στο Υποκείμενο, επ' απωλεία ή σωτηρία. Στην κατάσταση της Ελληνικής Ορθοδοξίας αυτό θα ήταν όμως και πρακτικά αδύνατο εξαιτίας της συνάρτησης Επισκόπου και Τοπικής Εκκλησίας. Για την Ορθοδοξία, Επίσκοπος δυνατόν να σφάλλει – Πατριάρχης ενδέχεται να σφάλλει, και πολλοί, πολλάκις Αρχιερείς έσφαλλαν στα ουσιώδη του σωτηρίου. Για να λειτουργήσει σε πρακτικό εκκλησιολογικό επίπεδο το Δόγμα του Filioque χρειάζεται Επίσκοπο των Επισκόπων, τοποτηρητή και αντιβασιλέα του Χριστού: προαπαιτεί αναμάρτητο επίγειο Χριστό. Όθεν τα Πρωτεία του Πάπα. Για την Ορθοδοξία, αρχηγός άπασας της επίγειας, εγκόσμιας Εκκλησίας είναι μόνον ο ίδιος ο Υιός του Θεού. Το Πνεύμα πνέει ελεύθερο στον κόσμο και κρίνει την ορθοτομία του λόγου της αληθείας κατά την αγιαστική και τελεσιουργό ιδιότητά του. Επίσκοποι και Μητροπολίτες και Αρχιεπίσκοποι και Πατριάρχες κρίνονται ανά πάσα στιγμή επί ξυρού ακμής εάν είναι όντως φορείς της τελεσιουργού δύναμης του Πνεύματος ορθοτομώντες τον λόγον της αληθείας. Ακριβώς όπως

και η θυσία του Υιού ουσιώνει μεν την δυνατότητα της σωτηρίας του ανθρώπου, τη πραγματικότητα και συντελειακή ενέργεια της οποίας όμως χαρίζει η τελεσιουργία του Πνεύματος εν αληθεία.

Ωστε επομένως δόγμα και εκκλησιολογία συνυπάρχουν και συναπόλλυνται στη Δυτική αίρεση. Η δε Διαμαρτυρία επιχειρεί να διορθώσει τη δεύτερη άγουσα το πρώτο στην απόλυτη συνέπειά του: το χωριστό Υποκείμενο απέναντι του Απολύτου, δηλαδή του Είναι. Ο Ελληνισμός αποσκυβαλίζει αμφότερα διαγιγνώσκοντας την οργανική αλληλοσυμπλοκή τους.

Ο Φώτιος συνήψε μεγαλοφυώς *filioque* και πρωτεία του Πάπα. Και μαχόμενος το πρώτο, συγκατέστρεψε το δεύτερο. Έδωσε δε και την πνευματική δικαίωση στην πολιτική εξοικείωση του Ιλλυρικού, σύμπασας της Βαλκανικής, από την Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης, απέναντι στα νομιζόμενα ιστορικοεκκλησιολογικά δικαιώματα του Πάπα.

***

Μετά την αναλαμπή της Μακεδονικής Δυναστείας αρχίζει ο θλιβερός κατήφορος της Βυζαντινής πολιτικής εξουσίας, και εν ταυτώ ο ένδοξος ανήφορος του Βυζαντινού πολιτισμού. Ο Ελληνισμός θριαμβεύει εις πείσμα της ανικανότητας των πολιτικών εξουσιών, ανικανότητας που πηγάζει στην απόπτωση από την κατανόηση και βίωση της Ελληνικής ταυτότητας.

Τρία βαρυσήμαντα σημεία της μοναδικής ανοδοκαθόδου αυτής.

Κατά τα μέσα του 11^{ου} αιώνας, πάλι διαθρυλείται η πολιτική ανάγκη σύμβασης προς τον Παπισμό αυτήν την φορά εις αντιμετώπιση Νορμανδικής διείσδυσης στη Νότια και Κεντρική Ιταλία. Τυφλοί Αυτοκρατορικοί σχεδιασμοί ανακόπτονται και εκτροχιάζονται αποφασιστικά από τον Πατριάρχη-Αυτοκράτορα Μιχαήλ Κηρουλάριο, εκφραστή του Ελληνισμού της καθαρής μορφής, με το επίσημο

θησκευτικό Σχίσμα. Τυφλοί σχεδιασμοί καθ' όλα: εάν επρόκειτο να υπάρξει πραγματική δυνατότητα κάποιου περιορισμένου ενεργού ρόλου του Βυζαντίου εις τα της Ιταλίας, αυτή θα εθεμελιώνετο αποτελεσματικότερα με τη συνάντηση συμφερόντων και γεωπολιτική διπολική συνεννόηση των δυο Αυτοκρατόρων προς υπερφαλάγγιση της κηδεμονίας του Πάπα, και ασφαλώς τιθάσσευση του ελάσσονος Νορμανδικού κινδύνου. Αλλά η Αυτοκρατορική ανοησία επέμενε: δια της θρησκευτικής συμπτώσεως με τη Ρώμη και μόνον εσώζοντο, υπεστήριζε, τα πολιτικά συμφέροντα της Ανατολικής Αυτοκρατορίας. Κολούεις το συγκριτικό σου πλεονέκτημα, την νοερή περσιωπή και πνευματο-λόγο μάχαιρα, για να εξυπηρετήσεις παραμόνιμες αδυναμίες σου και συγκριτικό μειονέκτημα, εν προκειμένω την πολιτική διαχείριση επί του γεωπολιτικού πεδίου!

Η επιμονή της ανοησίας είναι τόσο παράλογη που γεννά την υποψία υποκρισίας. Η πραγματική αιτία της «τυφλής» Αυτοκρατορικής πολιτικής είναι το ότι καθαρά διέγνωσε η Βασιλική Εξουσία ότι με τον Ελληνισμό δεν συνευρίσκεται αρμονικά. Ο Ελληνισμός πετάει με την ελεύθερη πνοή του πνεύματος. Απαιτεί πραγματική και φυσική ελευθερία, ίσο αγώνα και έπαθλα αριστείας. Ποια σχέση μπορεί να έχει ο Ελληνισμός με την αισχρή κατά το πλείστον ιστορία των Αυτοκρατορικών διαδοχών στο Βυζάντιο; Η εκκλησιαστική υποταγή στον Πάπα της Ρώμης, η πνευματομαχία του *filioque*, ήσαν μέσα για την εξουθένωση του Ελληνισμού, που ίσχυε στο λαϊκό βίωμα και ανεπτερόνετο στη διπλή κορυφή της πολιτιστικής αναγέννησης και επέλασης του κλασικισμού αφ' ενός, της δογματικής ακριβείας και εν ταυτώ δημιουργικότητας αφ'ετέρου. (Μέγας θεολογικός παραδειγματισμός στο Βυζάντιο τέτοιας δυναμικής αρμονίας που συγχρόνως συνεχίζει απαράλλακτο και δημιουργεί νεαρόβλυτο παράδοση, είναι ο Ησυχασμός). Η πολιτική εξουσία στο Βυζάντιο προτιμούσε να μειωθεί το πνεύμα του Ελληνισμού

υποδουλούμενο στη Ρωμαϊκή Καθέδρα, παρά να προβεί σε δυναμικές σχέσεις προς τις δυτικές κοσμικές εξουσίες, και προεξεχόντως προς τον Γερμανό Αυτοκράτορα, και, όταν εντέλει από τη σαθρή της κατάσταση ήταν αδύνατο να επιδοθεί σε οποιονδήποτε ενεργό συντονισμό με τις Ευρωπαϊκές Δυνάμεις, να σύρει τις αναπόφευκτες συνέπειες, θυσιαζόμενη υπέρ διατηρήσεως της καθαρότητας του Ελληνικού πνεύματος («υπέρ αμώμου πίστεως»), αντί να προσφέρεται σε κάθε χαμερπή υποδούλωση και εξευτελισμό του Ελληνισμού προ της Παπικής έδρας για να συντηρηθεί στην άθλια μηδαμινότητά της. *Mutatis mutandis*, ακριβώς όπως σήμερα.

Επέρχεται η φρικτή πτώση της Πόλης από τους Δυτικούς Σταυροφόρους το 1204, μάθημα στους πάντες περί της ποταπής αδυναμίας της Βυζαντινής «Αυτοκρατορίας», Αυτοκρατορίας Βασιλικής μόνον επί των άτυχων υπηκόων της. Αλλά πτώσις θεόθεν επικυρωμένη προς καταδρομή της επίσημης Βυζαντινής εξωτερικής και εκκλησιαστικής πολιτικής. Ο Λαός είχε την πρακτική εμπειρία της φιλοδυτικής πολιτικής της ηγεσίας του. Ο εγγενής βαρβαρισμός της Δύσεως έδειξε το πραγματικό και ανυπόκριτο πρόσωπό του, προτείνοντας και αυτόματη σύγκριση προς την συντεταγμένη, φυσική αγριότητα της μετέπειτα Οθωμανικής πόρθησης της Πόλης. Βέβαια και οι Δυτικοί απηύδιζαν από την Αυτοκρατορική γελοιότητα του Βυζαντίου: οι ουτιδανοί Αυτοκράτορες υπέσχοντο Ενώσεις επί Ενώσεων χωρίς να μπορούν να τις πραγματοποιήσουν αφού η Κοινωνία, Λαός και πνευματικοί αριστοί, τις απέκρουαν απολύτως, αμυνόμενοι υπέρ του Ελληνισμού.

Το 1333 ο Ανδρόνικος Γ' (ο Νέος) Παλαιολόγος ανοίγει νέες διαπραγματεύσεις περί Ενώσεως. Κύριος πρέσβυς των διαπραγματεύσεων στέλλεται από την Αυλή της Πόλεως ο ηγούμενος Βαρλαάμ. Οι διαπραγματεύσεις στην Avignon αποτυγχάνουν (1339). Παρ' όλον τούτο κατάπτυστο προδοτικό έγγραφο γλοιώδους υποταγής υπογράφεται από

τον άθλιο αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγο μεθ' όρκων ενώπιον Παπικού Nuntius το 1355. [Το λατινικό κείμενο αναγιγνώσκεται ευχείρως στου J. Gieseler την Εκκλησιαστική Ιστορία από τις πηγές, §128 n. 5. Δείτε το Ελληνικό, Σπυρίδων Ζαμπέλιος, *Μελέτη Ιστορική περί Μεσαιωνικού Ελληνισμού*, σελ. 513-4]. Ο κακοβασιλεύς αυτός, πρώτος εξορχείται την αθλιότητά του περιφέρων από Δυτικής εξουσίας εις εξουσίαν το ανάξιο σαρκίον του. Ενώπιον καρδινάλιων και Λατίνων αξιωματούχων διομολογεί, ως αιρετικός μετανοών, την διττή εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος και το δογματικό Αναμάρτητο του Πάπα. Ποδασπάζεται ο Αυτοκράτωρ της Ανατολής προηής τον Πάπα. Ματαίως τα πάντα. Ούτως ή άλλως, ο Πάπας δεν δύναται να προκαλέσει βοήθεια εκ μέρους των Ηγεμόνων της Δύσεως. Επιστρέφων ο τρισάθλιος κρατείται εις Βενετία για χρέη προς τοκογλύφους, μέχρις ότου ο αδελφός του τον περισυλλέγει αυτοπροσώπως ερχόμενος εκεί και παραδίδων τα απαιτούμενα ποσά ως λύτρα εξαγοράς του. Είχε δε ο Μανουήλ δανειστεί προς συμπλήρωση των χρημάτων από τους Τούρκους στην Αδριανούπολη.

Σύσσωμος ο Ελληνισμός αντιδρά με την πνευματική του σπάθη στα βυσσοδομούμενα της απωλείας. Πλειάδα λογίων και θεολόγων συγγράφει κατά της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος εκ του Υιού. [Μάξιμος Πλανούδης, Νείλος Καβάσιλας αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ο πολός Γρηγόριος Παλαμάς, ο μοναχός Νείλος Δαμύλας]. Ο Βαρλαάμ ήταν κρύφιος λατινόφρων εξαρχής, όπως βεβαιώνει ο Αυτοκράτωρ Ιωάννης Κατακουζηνός στην Ιστορία του (II, 39 = I p. 543 ed. Bonn). Το 1341 αποσύρθηκε στην Ιταλία και μετέπεσε φανερά στην αίρεση του Παπισμού. Είναι ο κύριος αντίπαλος (με τον μαθητή του Γρηγόριο Ακίνδυνο) του Ησυχασμού.

Ο Ησυχασμός είναι η συνολική και καίρια και ακαινοτόμητα καινοτόμος απάντηση του Ελληνισμού στις ενωτικές προκλήσεις. Στη χρυσή σειρά του Κύριλλου, Φώτιου, Μιχαήλ Κηρουλάριου, ο Γρηγόριος

Παλαμάς επανακάμπτει στην πρώτη περιωπή, δογματίζοντας την πλήρη Ελληνοποίηση της θεολογίας. Το τελευταίο εμπόδιο στη γεφύρωση Θεού και Κόσμου αίρεται. Άκτιστες ενέργειες της Θεότητας διαπερνούν και συνέχουν τη δημιουργία, η οποία έτσι αποτελεί κατ' ουσίαν φανέρωση της κρύφιας απολυτότητας του Είναι. Ο μοναχός εν ησυχία αιωνίζεται στον νυν, όπως ο σοφός νους και το κάλλος του Τελεολογικού Ελληνισμού.

Καθ' έκαστον αιώνα των Μέσων Χρόνων η πνευματική αντιπάθεια του Ελληνισμού κατά της Ευρώπης εκδηλώνεται με έκρηξη δημιουργικού οργασμού στη θεολογία, τον πολιτισμό και τις τέχνες. Η κλασική μορφή επανέρχεται απαστράπτουσα στο προσκήνιο του πνεύματος. Η θεολογία μάχεται αγώνα πίστεως Ελληνισμού κατά της πολιτικής. Ευρίσκει τα σημεία της διαφοράς και χτυπά ανελέητα εκεί, αίροντάς τα στην κορυφή της νοεράς εποπτείας για τους γνώστες και της βιωματικής εμπειρίας για τους μεγάλους αριθμούς.

Τα ίδια με τα του 14^{ου} αιώνα είχαν προτελεσθεί τον 12^ο και 13^ο. Στην πολιτική εξουσία του Μανουήλ Κομνηνού (1143-1180) που επέζη για την Ένωση, αντέστη ο τότε Πατριάρχης Μιχαήλ Αγκιάλος, πραγματολογικώς επιχειρηματολογών περί της αντιπαραγωγικότητας της στρατηγικής υποχώρησης στις Λατινικές αξιώσεις. Διετύπωσε το γενικότερο θέμα των σχέσεων προς Δυτικούς και Τούρκους με καταπληκτική καιριότητα και κρυστάλλινη διαύγεια (Gieseher, *op.cit.*, §95 n. 5):

κυριεύσοι δέ μου τις Άγαρηνός τὸ φαινόμενον, καὶ μὴ μοι συντρέχοι τὸ νοούμενον Ἰταλός. τῷ μὲν γὰρ οὐχ ὁμογνωμονῶ, κἂν ὑπόκειμαι. τοῦ δὲ τὴν συμφωνίαν ἐπὶ τῇ πίστει δεξάμενος, τοῦ θεοῦ μου ἀπεχώρησα, ὃν ἐκεῖνος ἀποδιώκει ἐμαυτὸν ἐνστερνισάμενος.

“Θεός μου” είναι ο Θεός του Ελληνισμού. Την αυτή τοποθέτηση εκφράζει στο τέλος του Βυζαντινού δράματος Μάρκος ο Ευγενικός και

Γεώργιος Γεννάδιος Σχολάριος. Την αυτή εμπειρία εκφράζει απλούστερα και η κοινή γνώμη:

*κρειπτότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ Πόλει φακίολιον βασιλεῦον
Τούρκων, ἢ καλύπτραν Λατινικήν.*

Τον 13^ο αιώνα έχουμε ανάλογες Αυτοκρατορικές διαστροφές. Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος, με φρικτά ανοσιουργήματα στέφεται και εμπεδώνεται Αυτοκράτωρ στη Νίκαια. Δυνάμει άλλου ανακτά την Κωνσταντινούπολη από τους Λατίνους. Και προβαίνει σε άθλια μεν προδοσία των ημετέρων πραγμάτων (γιατί τα πιο οικεία και αγιώτατα είναι πάντα τα του πνεύματος στον Ελληνισμό), αισχρή δε εξαπάτηση πάντων, Ελληνιστών και Λατίνων και του Πάπα. Προς τους Έλληνες καμώνεται ότι όλα γίνονται λόγω «πολιτικών αναγκών», και ότι ουδέν ουσιωδώς περαίνεται, και ότι παρελθόντος του κινδύνου άπαντα θα επιστρέψουν στην προτέρα κατάσταση. Τους Λατίνους διαβεβαιώνει ότι η Ένωση έχει συντελεσθεί ενώ μόνον στενός κύκλος περί τον Αυτοκράτορα με τον διαβόητο Λατινόφρονα Βέκκο διωρισμένο Πατριάρχη είχε προβεί στην ομολογία της Δυτικής ορθότητας και υπεροχής. Ψεύδεται προς πάντες, υποκρίνεται ενώπιον πάντων, εξαπατά πάντες. Και προς τί αυτό το βάραθρο της ανθελληνικής απωλείας; Η συντήρηση ενός απέθαντου φαντάσματος αυτοκρατορίας κατ' όνομα εστερημένο ουσίας. Το οποίον ουδέ τούτο επιτυγχάνεται, ουδέ θα εδύνατο ποτέ να επιτευχθεί.

Και έτσι τίποτε δεν ωφέλησε τον μωρό Μιχαήλ η πανουργία και οι πλεκτάνες του, αρχή της κουτοπονηρίας των αναξιοκρατικών Καθεστώτων που καταβαραίνουν τη χώρα μας τότε επί Βυζαντίου και νυν επί ΝεοΕλληνικού εκτρώματος-κράτους. Το κακό επί Βυζαντίου άρχισε με τη μεταβολή της Αυτοκρατορίας εις Αρχοντεία ολιγαρχικής γαιοκτημονικής από τους Κομνηνούς και έπειτα. Όπως και σήμερα η ρίζα του κακού είναι η ανθελληνική οικονομική ολιγαρχία, όργανα της οποίας είναι το Κράτος και τα μέσα προπαγάνδας. Αλλά τότε η Εκκλησία

εκπληρούσε τον σκοπό του Ελληνισμού, ενώ σήμερα συμμαχεί με το εχθρικό Καθεστώς Κατοχής της Κοινωνίας.

Ο Μιχαήλ θεωρεί απαραίτητη την ένωση. Στους ταγούς και σημαίνοντες της Εκκλησίας λέγει ότι δεν σημαίνει τίποτα. Και ότι μέγιστη καταστροφή και αίμα πολύ θα χυθεί αν δεν γίνει, και ότι οι αντιλέγοντες στρέφονται κατά του βασιλέως ως νομίμου πολιτικής εξουσίας. (Cf. Γεώργιος Παχυμέρης, *Περί Μιχαήλ Παλαιολόγου*, V, 18). Και επειδή δεν τους έπειθε άρχισε να επιβάλλει στους αντιφρονούντες φόρο ακίνητης περιουσίας για μια γελοία δικαιολογία (V, 19). Τοσαύτη και τοιαύτη ομοιότητα ουσιώδης με τα σημερινά αίσχη της πολιτικής εξουσίας του Καθεστώτος της χώρας.

Βιασμός των αρχιερέων έπεται, και παύσις του Πατριάρχου, και μνημόσυνον του Πάπα. Η κοινωνία ανθίσταται μη κοινωνούσα με τους αιρετικούς. Νόσος της Εκκλησίας επιγίγνεται (V, 23). Ο Βέκκος προχειρίζεται εις Πατριάρχη, συγγράψας παλαιότερα κατά των Λατίνων και τώρα με μεγασθενή κολοτούμπα, επιγόμενος υπέρ της Ενώσεως. Αθέμιστα άλλα διαπράττει ο Αυτοκράτωρ ενούμενος αυτός μόνος και τα όργανά του προς τους Λατίνους.

Αποστέλλει ο θεοβλαβής πρέσβεις προς τον Πάπα για να του δηλώσουν ότι συνετελέσθη η πράξις της Ενώσεως (V, 26). Αλλά μετ' ου πολύ, ο Πάπας αντελήφθη την άθλια σκευωρία, ότι η Ένωσις δεν ήταν έργο της κοινωνίας αλλά του Αυτοκράτορος και ολίγων πειθαναγκασθέντων υπ' αυτού ή προδοτών. Και αφόρισε τον Αυτοκράτορα (1281). Γράφει ο Παχυμέρης προκειμένου περί της πρεσβείας των Μητροπολιτών Ηρακλείας και Νικαίας προς τον Πάπα:

Τὰ γὰρ καθ' ἡμᾶς ὡς εἶχον μαθόντες [sc. οἱ τοῦ Πάπα], καὶ ὅπερ ἦν ὑποτοπάσαντες, χλεύην τὸ γεγονός καὶ οὐκ ἀλήθειαν ἄντικρυς (παρὰ μόνον γὰρ βασιλέα καὶ πατριάρχην καὶ τινὰς τῶν περὶ αὐτοὺς πάντες ἐδυσμέναινον τῇ Εἰρήνῃ, καὶ μᾶλλον ὅτι καὶ ποιναιῖς ἀλλοκότοις ἤθελεν

ἀσφαλίζεσθαι ταύτην ὁ βασιλεύς), ἐκείνους [sc. τοὺς πρέσβεις] μὲν ἐν ἀτίμοις εἶχον, καὶ τὴν εἰς τὸν Πάπαν πρόσοδον ὀψὲ καὶ μόλις παρεῖχον, τέλος δὲ βασιλέα μὲν καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ὡς χλευαστὰς ἐπιτιμίαις καὶ μὴ ἀληθείαις στοχοῦντας ἀφορισμοῖς καθυπέβαλον, τοὺς δὲ πρέσβεις μηδενὸς ἀξιῶσαντες ἀπέπεμπον. (VI, 30).

Ο Μιχαήλ ἔζησε ἕναν ἀκόμη χρόνο καὶ πέθανε (1282) καθολικὰ ἀφορισμένος ἀπὸ τὸν Πάπα. Οἱ «αλλόκοτες ποινές» με τὶς ὁποῖες προσπάθησε νὰ ἐπιβάλλει τὴν Ἑνωσὴ περιελάμβαναν τύφλωσὴ (τοῦ Γαλακτίωνος) καὶ ἐκτομὴ γλώσσης (τοῦ ἀγίου Μελετίου). [V. Παχυμέρης, *Περὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου*, I, 3]. Δὲν εἶχε καλύτερη μοῖρα με τοὺς Ὀρθοδόξους. Δὲν ἔτυχε οὐδὲ κοινῆς κανονικῆς ταφῆς μετὰ τὸν θάνατό του, ἀλλὰ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος τὸν ἐξέβαλε ὡς σκύβαλο. Γεώργιος Φραντζῆς, *Χρονικόν*, I, 3:

ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς κύριος Ἀνδρόνικος τηνικαῦτα παρῶν τῆς νενομισμένης τοῖς βασιλεῦσι ταφῆς τὸν πατέρα οὐκ ἠξίωσεν, ἀλλ' οὐδ' ὅποια δημόταις ἢ ἀπόροις ἐφεῖται· μόνον δὲ κελεύσας νυκτός τινας ὀλίγους ἄνδρας πόρρω τοῦ στρατοπέδου τὸ πτώμα ἀπαγαγεῖν, πλείστην ἐπισωρεῦσαι γῆν, ἵνα μὴ θηρίων στόμασι τὸ βασιλικὸν σῶμα διαμερισθῇ. τὸ δὲ αἴτιον ἢ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἐκκλησίας δόγματος παρατροπή, ἢ ζῶν μὲν ἐκεῖνος, ὡς εἰρήκαμεν, ἐχρήσατο.

Διὰ τὴν αἵρεσιν τοῦ Παπισμοῦ ἀλλὰ καὶ ἴσως διὰ τὸν Παπικὸν ἀφορισμόν. Δυστόπαστον τὸ ἴσον με τοὺς πλείστους Βυζαντινοὺς Αυτοκράτορες! Ὁ Ἀνδρόνικος πάντως ἀκύρωσε τὴν δι' ὀνομάτων μόνον Ἑνωσιν, τιμώρησε τὸν Βέκκο καὶ τοὺς λοιποὺς συνοδοιπόρους τῆς προδοτικῆς αἵρεσης καὶ διόρθωσε μετὰ μεγάλου κόπου τὴ νόσο τοῦ σχίσματος ποὺ ἡ ἀφροσύνη τοῦ πατρὸς τοῦ δυσάνακτος προκάλεσε.

Τὰ αὐτὰ ταῦτα κατὰ τὸν 15^ο αἰῶνα, εἰ καὶ κοινῶς γνωστότερα, ὄχι πάντως ὅλα. Ὁ Ἰωάννης Ζ' Παλαιολόγος (1419-1448) δὲν ἀκολουθεῖ τὴ συμβουλή τοῦ πατέρα τοῦ Μανουήλ (1384-1419) νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν

Ένωση ως φόβητρο προς τους Τούρκους, ουδέποτε δε να την πραγματοποιεί (Φραντζής, *Χρονικόν*, II, 13). Παρά την έντονη αντίρρηση πολλών και σπουδαίων, μεταξύ των οποίων και ο Φραντζής (cf. *ibid.*), ο Ιωάννης απευθύνεται στον Πάπα, αποδυναμωμένου μάλιστα αυτού λόγω της Συνόδου της Βασιλείας, η οποία εξέφραζε την οργανωμένη ισχυρή αντίθεση προς τον Πάπα στους κόλπους της Δυτικής Εκκλησίας κατά τα Βόρεια μάλιστα κλίματα.

Την οικτρή γελοιότητα της εξόδου αυτοκράτορος και πατριάρχου και αρχόντων και εκκλησιαστικών ταγών προς σύγκληση πρωτοφανούς Συνόδου ψευδοοικουμενικής στα Εσπέρια μέρη, κατ' αρχάς στη Ferrara και μετά στη Φλωρεντία, πώς να στηλητεύσει κανείς και να σατυρίσει επαρκώς; Προκαλεί πόνο στους γνήσιους Έλληνες και στους ξένους καγχασμό ή θλιβερή περίσκεψη επί της απύθμενης άνοιας των ανθρωπίνων σε ανάξιες ηγεσίες. Στερούμενοι πόρων, και τροφής ακόμη, οι εκδραμόντες καταπεριφρόνητοι, υπέγραψαν εντέλει πάντες πλην του Μάρκου Ευγενικού Μητροπολίτου Εφέσου (οι επίσκοποι, αρχιμανδρίτες και ηγούμενοι – ο Επίσκοπος Σταυρουπόλεως «φυγάς ὄχετο» για να μην υπογράψει, Συρόπουλος, *op.cit.*, X, 13), του Αυτοκράτορος προεξάρχοντος, του δε Πατριάρχου εκ δήγματος καρδιάς ή κατά θείαν βουλήν (όπως πιστεύει ο Συρόπουλος, *op. cit. sub fin.*) τελευτήσαντος εγκαίρως, τον όρο της Ενώσεως που περιεβλήθη με το κύρος Παπικής Βούλας. Ο Όρος Πίστεως συνετάχθη πρωτότυπα στα Λατινικά από τον Αμβρόσιο Camaldulensis (του ομώνυμου θρησκευτικού τάγματος Γενικός Στρατηγός), διατυπώθηκε δε στα Ελληνικά από τον ίδιο με προτεινόμενες λεκτικές βελτιώσεις από τον αποστάτη Βησσαρίωνα. (Σ. Συρόπουλος, *Απομνημονεύματα*, X, 5). Περιελάμβανε απόλυτη παραδοχή των Λατινικών αξιώσεων σε δόγμα, ιερουργία και εκκλησιολογία. [Το Λατινικό κείμενο στον Gieseler, §156 n. 3]. Είναι όντως θρηνωδικό το

μαρτυρούμενο υπό του παρόντος Μεγάλου Εκκλησιάρχη Συρόπουλου (*op.cit.* Χ, 13):

εἶτα ἔφερον τὸν ὄρον εἰς τὰ βασιλεία, οὗ ἡμεν συνηθροισμένοι, καὶ ὑπέγραψε καὶ ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελος καὶ ἐφεξῆς οἱ λοιποὶ τοποτηρηταὶ καὶ ἀρχιερεῖς, μεθ' οὓς καὶ ἡμεῖς οἱ δειλαιοὶ, ἐθελοακουσίως οἴμοι, ὡς οἶδας Χριστὲ βασιλεῦ. Σιτηρέσιον μὲν οὖν ἐλείπετο ἡμῖν τότε μηνῶν πέντε· μαρτύρομαι δὲ τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, ὅτι οὐδὲ μνήμη τούτου ἐγένετο παρά τινος τότε, οὐδ' ἢ τυχοῦσα ἀπαίτησις παρά τινος τῶν ἡμετέρων ἢ ὑπόσχεσις παρά τῶν Λατίνων, ἀλλ' εἰ καὶ πάντες τῇ ἐνδείᾳ συνειχόμεθα, ὁμῶς ἐν μυχοῖς καρδίας στένοντες καὶ δακρύνοντες οἱ πλείους ὑπεγράφομεν. Ἐκλείσαν οὖν τὴν πύλην τῆς οἰκίας καὶ παρίσταντο ἑκάστῳ ὑπογράφοντι οἱ δηλωθέντες λατινεπίσκοποι, θεωροῦντες καὶ περιεργαζόμενοι πῶς ἕκαστος ὑπογράφει.

Η απίστευτη και απύθμενη γελοιοτήτα του Αυτοκράτορα και του κόμματός του εμφανίζεται στην ακόλουθη ερμηνεία που έδωσαν στο περιεχόμενο της Ένωσης, και αυτό ανερευθρίαστα έχοντας υπογράψει τον Όρο!

οὔτε ἡμεῖς προσήλθομεν τῇ δόξῃ τῶν Λατίνων, οὐθ' οἱ Λατίνοι τῇ τῶν Γραικῶν. ἀλλ' ἐθεωρήθησαν καθ' ἑαυτὰς αἱ δόξαι παρ' ἑκατέρου μέρους καὶ εὐρέθησαν σύμφωνοι, καὶ ὡς μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀνεφάνη δόξα. διὸ καὶ ἐτάχθη ἵνα κατέχη ἑκάτερον μέρος τὴν δόξαν ἣν κατεῖχε μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ὑπάρχωμεν καὶ ἠνωμένοι.

(Cf. Gieseler, *op. cit.* §156 n.3)

Αυτό περί Όρου Πίστεως, Κανόνος Αληθείας και Μέτρου Σωτηρίας! Η προστυχία αυτοκρατορεύει στο ταλαίπωρο γένος. Δικαίως ο Αυτοκράτωρ δεν είχε την καλή πίστη ούτε της μιας πόλεως που διοικούσε.

Επιστρέψας ο Ιωάννης στην Κωνσταντινούπολη διόρισε Πατριάρχη στον χηρεύοντα θρόνο τον Μητροφάνη και επεχείρησε μαζί του να προχειρίζεται επισκόπους Ενωτικούς λατινόφρονες. Οι τρεις Πατριάρχες

Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων (οι οποίοι είχαν δια αντιπροσώπων υποτίθεται υπογράψει τον Όρο στη Φλωρεντία) εξέδωσαν τότε Συνοδική Επιστολή (1443) με την οποία αναφέρονταν στη Σύνοδο της Φερράρας και Φλωρεντίας ως την «*συναθροισθῆσαν ἐν Φλωρεντία μιανὴν σύνοδον*», τον δε Μητροφάνη απεκάλουν *Μητρόφονον* Πατριάρχη, καθαιρούσαν επίσης όλους τους Ενωτικούς Επισκόπους και, σε περίπτωση απειθείας των, επέθεταν την ποινή του αφορισμού. (Gieseler §156 n. 4).

Η Ένωση δεν κατέστη δυνατόν να πραγματοποιηθεί ούτε με καλοπιάσματα, ούτε με απειλές, ούτε με διώξεις, ούτε με βία. (Δείτε π.χ. τα όσα διηγείται ο Συρόπουλος, *op. cit.*, Τμήμα ΙΒ'). Ο εκ των υιών του Ιωάννη Δεσπότης Δημήτριος, ο οποίος είχε συνοδεύσει τον πατέρα του στην ιλαροτραγωδία της Φλωρεντίας, ήταν η πολιτική αιχμή της εναντιότητας προς τους Ενωτικούς. Προχώρησε μέχρι και στάση κατά του Αυτοκράτορος, και απειλήθηκαν μείζονα και χείρονα (1441 – 1442. Cf. Φραντζής, II, 18). Έγιναν συμβιβασμοί, πάντως η Ένωση δεν διεκπεραιώθηκε. Οι υπογράψαντες εκκλησιαστικοί απομονώνονται από λαό και κλήρο και μοναχούς. Οι αρχιερείς χωριούν πρό του πιστού λαού, ομολογούν την καταισχύνην των, δηλώνουν ότι βιάστηκαν να υπογράψουν, ότι ο νους τους δεν συγκατένευσε. «Υπέγραψεν η δεξιά; Κοπήτω. Η γλώττα ωμολόγησεν; Εκριζούσθω». Αυτή ήταν η απολογία των.

Θνήσκει δια τάχους, ως ώφειλε, ο Μητροφόνος Πατριάρχης. Ανδρείκελον προχειρίζεται (1444) στον πατριαρχικό θρόνο, κάποιος Γρηγόριος άσημος και ασήμαντος τα πνευματικά, αλλά ευγενής, εκ των Μελισσηνών, όργανον των Λατινοφρόνων. Στέλλονται και πάλιν εκ νέου πρέσβεις στην Ρώμη να διαβεβαιώσουν (για ποσοστή φορά!) ότι τάχα η Ένωση ενεργεί. Στασις λαού εκρήγνυται και ο Γρηγόριος διαφεύγει διωκόμενος (1451). Είχε εν τω μεταξύ φύγει ο Κακοιωάννης από την ζωή

(1448), και ορίζεται Αυτοκράτωρ εκ των υιών του αντί του ανθενωτικού Δημητρίου ο Κωνσταντίνος (1449), ο οποίος φθάνει στην Πόλη από την Πελοπόννησο με Καταλανικά πολεμικά πλοία.

Ο Κωνσταντίνος σφραγίζει την μοίρα του ακολουθώντας την Ενωτική πολιτική του πατέρα του. Πιστεύει ο κούφος σε ουσιαστική βοήθεια από τον Πάπα. Γράφει σε αυτόν ως προς αρχηγό της οικουμένης, του δηλώνει ότι επί τέλους θα συντελεστεί η Ένωση με επίσημη λειτουργία στην Αγία Σοφία, μνημόσυνο του Πάπα και αναγραφή στα Δίπτυχα – του ζητεί να στείλει αρχιερέα που θα εποπτεύσει και κατευθύνει την «ειρήνευση» των δύο μερών. Ο Πάπας ανταποκρίνεται, αποστέλλει τον Ισίδωρο μετά κουστωδίας Ιταλών και εκ Χίου Λατίνων. Η αντίδραση λαού πρωτοστατούντων των μοναχών διογκώνεται. Ο Κωνσταντίνος εξαναγκάζει την τέλεση λειτουργίας στην Αγία Σοφία Ελληνικά και Λατινικά με μνημόσυνο του Πάπα. Η Αγία Σοφία περιφρουρείται από στρατιωτικά τάγματα. Ο Γεώργιος Σχολάριος, ήδη μοναχός, παραμένει έγκλειστος στο κελλί του κατά βασιλικαίς ανάγκαις. Γράφει όμως διάγγελμα το οποίο διαχέεται σε όλη την Πόλη.

«Άθλιοι Ρωμαῖοι, εἰς τί ἐπλανήθητε, καὶ ἀπεμακρύνατε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠλπίσατε εἰς τὴν δύναμιν τῶν Φράγκων, καὶ σὺν τῇ Πόλει ΗΤΙΣ ΜΕΛΛΕΙ ΦΘΑΡΗΝΑΙ, ἐχάσατε καὶ τὴν εὐσέβειάν σας; Ἰλεῶς μοι, Κύριε! Μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου, ὅτι ἀθῶος εἰμὶ τοιοῦτου πταιίσματος! Γινώσκετε, ἄθλιοι Πολῖται, τί ποιεῖτε; Καὶ σὺν τῷ αἰχμαλωτισμῷ, ὅς μέλλει γενέσθαι εἰς ὑμᾶς, ἐχάσατε καὶ τὸ πατροπαράδοτον, καὶ ὠμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν! Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι!»

(Cf. Ζαμπέλιος, op. cit. p. 546).

Στην λειτουργία προσέρχονται μόνον ολίγιστοι Λατινόφρονες από το αρχοντολόι. Ομολογείται ο Όρκος της Φλωρεντίας και Μνημονεύεται ο Πάπας.

Από τότε, η Μεγάλη Εκκλησία μένει έρημη σαν μολυσμένη, μέχρι την τελευταία θλιβερή νύχτα.

Και ποιο το αντίτιμο της αίρεσης; Μερικές εκατοντάδες στρατιώτες και μερικά πλοία.

Ο Κωνσταντίνος την ώρα της Κρίσεως έχει εγκαταλειφθεί από τον Λαό της βασιλεύουσας.

Αλλά η αδυσώπητη Μοίρα ετελειούτο συνεπάγουσα την Νέμεσιν. Το 1451 θνήσκει ο σοφός Σουλτάνος Μουράτ και ανέρχεται στον Υψηλό Θρόνο ο Μωάμεθ Β΄, ήδη συμβεβλημένος στα βασιλικά καθήκοντα από το 1444, νεαρώδης (21 ετών) πλήρης μεγαλητόρων ορμών και έντροφος παιδείας, οργών για κλασσικούς ηρωισμούς. Ο Φραντζής του πλέκει το εγκώμιον (I, 32), αν και δεινότατα παθών από αυτόν στο πρόσωπο του εφήβου υιού του (IV, 14). Ο Κριτόβουλος του αφιερώνει την Θουκυδίδεια Ιστορία του. Ο λόγιος Πατριάρχης Γεννάδιος, τον οποίος αυτός ο ίδιος ο Πορθητής ανέδειξε επικυρώνοντας την εκλογή του λαού, είναι φίλος και σεβαστός του.

Ο Μουράτ είχε ήδη ασφαλίσει την Οθωμανική κυριαρχία στα Βαλκάνια εναντίον ηνωμένων και διαχωρισμένων Σταυροφορικών αντιπάλων Βενετών και Πολωνών και Ούγγρων και Σέρβων και Αλβανών και Τρανσυλβανών, με τις συντριπτικές του νίκες στην Βάρνα (1444) και στο Κόσσοβο (1448). Η εξουσία του Μωάμεθ έμελλε να βασισθεί για πρώτη φορά συστηματικά, με επιλογή του, στην αυτοκρατορική φύση της Οθωμανικής κυριαρχίας. Έγινε μια μετατόπιση του κέντρου βάρους της διοίκησης από την παραδοσιακή Τουρκική αρχοντεία των Τουρκομάνων γενών στους νέους ηγέτες από όλη την αυτοκρατορία, ειδικότερα από τα Βαλκάνια. Στήριγμα στην εξουσία του νέου Σουλτάνου ήταν οι διακεκριμένοι εκ των κατακτημένων χωρών, προερχόμενοι από το Devsirme, την «Συλλογή» επί λέξει, επιλογή των υποσχόμενων στρατιωτικά ή πολιτικά νέων από όλους τους πληθυσμούς της

επικράτειας, εξαιρετικού ανθρώπινου δυναμικού με προσορισμό την υπηρεσία του Σουλτάνου, - πρόκειται για το «παιδομάζωμα». [Cf. St. J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I, pp. 52 sq., 55 sqq., 58 sqq. etc]. Μεταξύ των μέσων του 15^{ου} και των μέσων του 17^{ου} αιώνα σε σύνολο 47 Μεγάλων Βεζύρηδων μόνον πέντε είχαν Τουρκική καταγωγή, ο μέγας αριθμός ήσαν Ελληνικής, Αλβανικής, Σλαβικής προέλευσης. Κυριαρχεί η Ρωμανία έναντι της Ανατολίας. [V. Karen Barkey, *Empire of Difference. The Ottoman in Comparative Perspective*, ΕΛΛ. Μετ. Μ. Δημητριάδου, p. 149].

***

Ο Ελληνισμός, στην φάση του Λυτρωτισμού του, διαμορφώνει θρησκεία και πολιτισμό κατά τους Μέσους Χρόνους, την Βυζαντινή περίοδο. Οι μορφές του δόγματος, της εκκλησιολογίας, του μοναχισμού από το ένα μέρος, της θεολογίας, φιλοσοφίας, φιλολογίας, τέχνης, από το άλλο, είναι ολοσχερής δημιουργία του Ελληνικού βιώματος. Ο Χριστιανισμός της Ορθοδοξίας είναι η έκφραση του Ελληνικού βιώματος της λύτρωσης. Την απαραίτητη ανεξαρτησία και ελευθερία για την δημιουργικότητα του Ελληνισμού εξασφάλιζε στο Βυζάντιο η θρησκεία, ακριβώς γιατί ήταν διαμόρφωμά του. Η πολιτική εξουσία δεν συντονίστηκε ως επί το πλείστον με το πνεύμα του Ελληνισμού, και για αυτό βασικά απέτυχε. Δεν κατάφερε να θεμελιώσει μια βιώσιμη δυναμική ανόδου. Το Βυζάντιο λάμπει πολιτισμικά παρά την πολιτική του αποτυχία.

Η στρατηγική αντιμετώπισης της αδυναμίας της εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας της Αυτοκρατορίας ήταν ριζικά λανθασμένη. Στην ουσία επρόκειτο για μια πολιτική υποταγής με αντάλλαγμα την στήριξη όχι της αυτοκρατορίας αλλά της ηγετικής ομάδας της που εκαρπούτο την πολιτική εξουσία. Στην ζυγαριά των ανταλλαγμάτων η Βυζαντινή

πολιτική εξουσία πολύ εύκολα έριχνε την πνευματική ουσία της Αυτοκρατορίας, δηλαδή τον Ελληνισμό της, υπό τη μορφή σε αυτήν την φάση της πίστης της. Τρανή απόδειξη ότι δεν εθεμελιώνετο επ' αυτού, δεν αναγνώριζε τον Ελληνισμό ως ταυτότητά της.

Το γεγονός αυτό την ωδήγησε σε ένα φαύλο κύκλο αποδυνάμωσης και αποτυχίας. Εγκαταλείποντας τον Ελληνισμό και προδίδοντας την ελεύθερη πίστη του λαού, όπως ελεύθερα διεμορφώνετο από το Ελληνικό βίωμα της λύτρωσης σύμφωνα και με τον Ελληνικό χαρακτήρα της φυσικής τελειότητας, εμείωνε την απόδοση της κοινωνίας, ηύξανε την ανάγκη ξένης επικουρίας, την οποία αναζητώντας μονίμως στην Δύση, την Ευρώπη, μετέφραζε σε περαιτέρω απεμπόληση του Ελληνισμού, της Πίστεως, πράγμα που ωδηγούσε σε αποσυντονισμό της αυτοκρατορικής συνοχής και έτσι σε περαιτέρω εσωτερική αποδυνάμωση και ανάγκη εξωτερικής βοήθειας, την οποία πάλιν αναζητούσε βάσει της ίδιας στρατηγικής.

Η πολιτική εξουσία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αντί να δυναμώνει επί της ταυτότητάς της προσπαθούσε να επιβιώσει πουλώντας και προδίδοντας το μόνο πολύτιμο που είχε, αυτό που μόνο θα της επέτρεπε να αναγεννηθεί και ανανήψει από την προϊούσα αδυναμία της, η οποία ακριβώς συνίστατο στην ανοικειότητα προς την ταυτότητά της, ανοικειότητα που την έκανε να την απεμπολεί τόσο εύκολα.

Εξ άλλου η Βυζαντινή πολιτική εξουσία πουλούσε κάτι απούλητο, μη δυνάμενο να πουληθεί. Γιατί η διαίρεση των Χριστιανισμών είναι αγεφύρωτη, όσο το χάσμα μεταξύ Ελληνισμού και Ευρωπαϊσμού.

Το Σχίσμα εξασφάλισε την ελευθερία του Ελληνισμού όχι τόσο από την Ευρώπη της Δύσεως προς την οποία είναι ανεπικοινωνήτος, αλλά από την πολιτική εξουσία του χώρου μας η οποία πιέζει για ανέφικτη ένωση και αδύνατη επικοινωνία.

Όπως τότε επί Βυζαντίου, έτσι και τώρα επί ΝεοΕλληνικού Κράτους.